

ה מ א ס פ

חורש סיון ה'תקס"ט

א

שירים

ישע אלהים

נִפְשִׁי לְמַח רַע תְּרִיעִי
חֲבִי נָא לֹאֵל מוֹשִׁיעִי
הַתְּחוֹלְלִי לוֹ תְּמִיד וְדַעִי
כִּי יִסְרְנִי אַךְ לֹא בְּעִי
יִשְׁלַח יְיָ •

הִנֵּה יָדַע אֱלֹהִים אֶת דְּרָכֵי
לֹא יָדֹון רוּחוֹ בְּאֲנוּשׁ כְּעֶרְבִי
אֶף אִם יִמְעַד וַיִּכְשַׁל בְּרַכִּי
עוֹד יִחְיֶינִי כִּי יִרְאֶה כִּי
אֲזַלֵּת יְיָ •
טז א ה"ב

[רמב]

חיים בְּרִצּוֹנוֹ וְאָפוֹ רָנַע
לִבּוֹ לְמַדָּה זֹה הַכֵּל אֵינֶנּוּ
גַּם עַתָּה יִשְׁלַח לְאָדָם פָּנֵנּוּ
יֹאמַר אֶל הַשָּׂטָן לֹא תִנֵּעַ

בו יד •

שְׂוֹא תִשׁוּעַת אָדָם קֶצֶר חַיִּים
בִּיקָר יֵלֵין אֶדְ יוֹם או יוֹמִים
אוֹי לְנוֹשֵׂא עָלָיו עֵינִים
הֲלֹא כְּאִשֶּׁר אֶל מִצְרִים

נחננו יד •

אֶרְצוֹת תִּבְל וְחַמּוּדוֹתֶיהֶן
גַּם מְדִינוֹת וּמַמְלָכוֹתֶיהֶן
בְּיוֹם עֶבְרָה לֹא הוֹעִילוּ לְבַעֲלֵיהֶן
לִבּוֹן הַכֵּל הִנֵּה וְיִוָּשְׁבֵיהֶן

קצרי יד •

אֶדְ אֱלֹהִים חֲלָדְנוּ יִקְצִיב
בְּיָדוֹ כְּמֶלֶךְ בָּעַם בְּנִצִּיב
בְּגִזְרָתוֹ יִשְ�מַח אֶדְ יַעֲצִיב
עַד בּוֹא מוֹעֵד כָּל חַי וְשֵׁם מַצִּיב

לו יד •

[רמג]

אהבה וריעות

כקנה רצון אהבת נשים
כל בוטחי בה המה נטושים
ברשתה ילך האויל ונשבה
בקש רנע יתן שלהבת
ועומם מרוח קל נושבת
כן האהבה כמועט תוקר ותכבה

לא כן רעותה אהבת ריע
פחל ממקור לב נאמן נובע
נוחם היא לנפש משגב בצרה
כסלע נכון בלב ימים
ישחק לסופות ורעמים
ילעג לשאון גלים וסערה

מתת עליון היא ליושבי הלר
ממנה אח לצרה יולד
מרפא לפצעים לעיף מנוח
בלערה יתרון אדם יצין
לכן מובים דודיה מוין
עמה ישמחו ינחמו כל יגיע כח

ל - ברזיל *

ב

באורי כתבי קדש

באור מלת רתק

אמר עליו הרד"ק: ויטל נזכר פסלו ממנו מהדגוש
 רתקו בזקים, כלומר אסרו בשלשלות של נרול: וניין
 נפעל מזה בהפק, כי הוא התרח הדבר ונריתקו, כמו
 שאמר עד אשר לא ירתק חבל הכסף, ולא נתן עפעס לזרות
 הספוק, וגם לא פרש הפסוקים: ויעברו ברתוקות זהב,
 ועשה הרתוק, וראב"ע ז"ל אמר על פסוק: עד אשר
 לא ירתק חבל הכסף, וזה לשונו: ויגלה הוא בראש
 הגלגל המסתגלל בחבל וראש החבל קשור בגלגל הדברים
 המפעלים האלה מחזיקים מרובה כאשר אבאר. ברתק הוא
 גשם עגול הנקרא בל"א (וואלנע) I, וידוע מועלת
 הרתוק להוציא ולהביא המשאות, על כן אמר ורתוקות כסף
 צורף, להוציא ולהביא הפסל, והוא דרך לעב, כמו רגליהם
 ולא יהלכון. וכן עשה הרתוק, רצונו לאמר: היה נכון
 להוציא כל אשר לך מתוך ביתך, כי, כאשר יבאר ויאמר
 בפסוק

1) רתוק (וואלנע) הוא גשם אשר שטחיו היסודי (דעטען
 גרונדעלעכען) הם מחוגות שלמות שוות זו לזו, ואם
 תחתון הגשם העומד נצב לשנים עם שטח אשר אין לו נטיה
 לשטחים היסודי, ויהיה גם התתון ההוא מחוגה שלימה שזה
 לשטח היסודי, וכן יהיה לעולם בכל מקום אשר תחתון הגשם
 לשנים באופן אשר הזכרתי לך, אז יקרא הגשם בלשון עברי:
 ברתק, ובל"א (וואלנע).

נפסוק בנא , האוינים ינאו וירשו אותו . ועתה אפרש
קהלת י"ב כסוף ו' .

עד אשר רא' ירתק חבל הכסף . ידבר מן הבאר
אשר ממנה ישאבו המים על אופן זה : שני עמודים עומדים
נב' על פי הבאר מזה אחד ומזה אחד , ולכל עמוד ועמוד
מולעלה חור ענול (חור לעומת חור) , ורחוק תקוע
בחורים עד שתוכל להוליך אותו בתוך החורים בסבוב הנה
והנה בלי מניעה , ולד הרחוק אשר נבד ימין האדם יעבור
דרך החור עד שיה' חלק ממנה בולט מולה לפ , ובחלק הזה
יש בו יד עץ או ברזל שאם תאחו בה יד האדם , האדם
הוא יכול לסבב הרחוק הנה והנה כרוננו . ובאמצע הרחוק
מחובר בו גלה חלולה ופתוחה ובגלה נקשר ראש החבל ,
ובסוף החבל נקשרה כל . אם כן אם תסובב הרחוק על ידי
יד העץ או הברזל יתגלגל החבל בגלה (כאשר אמר הראב"ע
בדברים מעטים) עד שהכד תהי' סמוכה לראש הגלה .
ואחרי כן תחוק הרחוק בחורים על ידי יתדות תקועות בו
ובחורים מזה ומזה , וכאשר תרצה לשאוב מים , תסיר
היתדות והכד תפול בבאר ותשאב מים , או אם לא תפול
מכתך תתן לה ותסובב היד הפך הפאת אשר בה סבבת להרים
הכד למעלה , ואחר שאיבת המים תאחו שנים ביד ותרים
הכד על ידי הסיבוב כרונך .

ויען כי הפעולה הזאת נעשתה על ידי הרחוק על
כן רתק שמה , ופעל הנגוד מן השם הוא , וכל"א (ווינרען) ,
ועם ב' אחריו , התגלגלות (אואווינדען) , כמו רתקו
בזיקס (אין קעטטען געוואונדען , פֿאַן קעטטען אַוואַ-
טלונגען , געפֿעסעמאט) . ועם מ' אחריו , אף שלא נמצא
בתנ"ך , הסרת התגלגלות (אבווינדען) . ועתה אשר לא
ירתק חבל הכסף , הוא , כי כאשר תשבר הכד לא ירתק
עוד החבל . ותרץ גלת זהב , מחברתו : עד אשר לא תרץ
גלת הזהב . ותשבר הכד על המבוע , פנינו כאשר תבוא
הכד על העבוע כן תשבר . ונהי נעמו בדברי הראב"ע ז"ל

ו"ל : "חל כספך הוא חוט השדרה / וקראו כסף בעבור
 היותו לכן / ובלת הוהב הוא המוח / ודמהו לזה בעבור
 הקרום הוא אדום . " ע"ל . ואוסף על דבריו / הכד הוא
 האדם בכללו / הנוף ישאב מים ומזון / ישאף רוח וירדוף
 אחר תענובות / והנפש תשאב ממי המדע והבינה / אמוס
 כאשר יקרב האדם אל אלהי לבואו / כאשר תקרב הכד אל
 מקור הכל / כן תשבר / כן תפרד הנפש מן הנוף / הנוף
 ילך לקבר / והנפש תלמד במקורה . וחרץ הגלגל / על דרך
 ביוון קרא גלגל להענלה המוליכה את גוף המת לקבר .
 וזה תרומתי מפסוקים ו' / ז' / קבלת קאפיטל י"ב :
 עהצ דיא ווירגא / דעס זילבר זייט בעענדיגט מיט /
 דיא מאטערייבונגן דער גאלדנען קוגעל אויפהערן /
 דער טעפערעדע מייאער / אינדעם ער דיא קוועללע
 עררייכט / בריכט /

מיינע קאררע הינראמטצולט לור גרופט /
 דער ערדע מיהר מייגעטהוק ווידער אב ברינגט —
 סורטעגאס / וויא ער וואר :
 אינדעם דיא זעעלע זיך אן דיא מורקוועללע ווידער אנשליסט —
 אן גאטט / דער זיא הערגעגעבן המטטע .
 ועל דבר הפסוק ויף שלמה את הנית מפנימה והב סנור
 ויפער ברתוקות והב וכו' / דברתי עש ידידי תורני החבס
 מהור"ר בענקי וואלף נר"ו מגלוגא / ואמר לי שגם שם רק
 הוא כנאורי / ומן פעולת האורפים ידבר לעשות דל"ק הזהב
 המזופה / הנקראת בל"א (פלאנירען) / כי הפעולה הזאת
 נעשית ע"י רתוקות . ולדעתי נכונים הם דבריו / ונחר
 ברתוקות זהב / לעשות הזהב המזופה חלק ברתוקות נכונותם
 ממין אחד / ואין בהם שנוי בעלמיהם . ונאור הפסוק הוא כן :
 ויעבר ברתוקות זהב / לפני הדביר וילכהו (אחר אשר לפה
 הדביר) זהב .

פתרוני .

העתקה אשכנזית ובאור

יחזקאל קאפיטל כ"ז *

מ א ה

שלום הכהן

* (דיועט ווארטרייכסטע קאפיטעל מספר יחזקאל
מיט איר פאן איינעם פריינדע לוק איבערזעטען
אויפגעגעבן ווארדן / אונד מיך גלויבע / דען
לעזערן דיער לייטמרישט איט דער איטטהייזונג
דעמועלן ניכט אונזוילקאממען צו זיין .

ד ע ר א י ב ע ר ז ע ט ל ע ר *

(יחזקאל כ"ז)

- (א) וַיְהִי דְבַר-יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר :
 (ב) וְאַתָּה בֶן-אָדָם שֶׁאֵל-עַל-צֹר קִינָה :
 (ג) וְאַמְרַתְּ לְצֹר הַיִּשְׁבָּתִי עַל-מְבוֹאת יָם
 רִכְלֹת הָעַמִּים אֶל-אֲיִים רַבִּים כֹּה אָמַר
 אֲדֹנֵי יְהוָה צֹר אֶת אֲמַרְתְּ אֲנִי כְּלִית יָפִי :
 (ד) בְּלֵב יָמִים גְּבוּלֶיךָ בְּנִיךָ כָּלְלוּ יָפִיךָ :
 (ה) בְּרוּשִׁים מְשֻׁנֵּר בָּנוּ קָךְ אֶת כָּל-לַחְתֵּימִם
 אָרוּ מִלְּבָנוֹן לָקְחוּ לַעֲשׂוֹת תֵּרֶן עָלֶיךָ :
 הַיִּשְׁבָּת ק' אֲלוֹנִים

באור

(ב) צור • כתב בעל מנחה גדולה בשם מהרי"א : צור
 הנוכח בנבואה הזאת / וכן הנוכח בנבואת ישע' הוא סיה קרוב
 ומזרח לארץ ישראל / והיו שתי מדינות / צור הגדולה והמעטירה /
 ולידון שהיתה כנגדה / והיא עובר בין שתיים / והם קרובות
 זו לזו ושכנות לא"י וכו' • ואשר עוד : ולזר זו נענעה בים /
 וגם היום נראים יסודותיה וביניניה מרחוק / והיא הנקראת
 אלל הנוצרים תיר"ו (טירוס) • והיו צור א"כ לא רומי ולא
 ויניס"אה (פנינידיג) • הן אחת שיש בדעתה שהפיר ויניס"אה
 נבנית בנוה בללל ודמות צור שהיתה בסוף הים / ולכן רוב
 הדברים שזכר הנביא בצור נמאליס היום בויניס"אה עכ"ל .
 ועיר הזאת נחרבה שתי פעמים / ע"י אלכסנדר הגדול חרבן החלט בנבואת
 יחזקאל / וזוהי יפשרו המפרשים ההתנגדות שנין שני הנביאים
 האלה ההתנגדים על צור • ובעל מנחה גדולה אשר אמר
 שהיו נענעה בים (אפשר שלקח דברי נבואה הזאת דברים
 כמשמעות) הוסיף כל דבריו / שגנו עיר אחרת סמוכה לצור /
 ויקראו

[רמט]

- 1 כויר ווארר דעם עוויגען ווארט , וויא פֿאלגט :
- 2 ערהעבע , דוא מענשענוואהן ! איין קלאגעליד
איבר צור •
- 3 ואגע דיוער , אם גראסען האפֿען בעלענגען שטארט ,
דיא זיך דעם אונבעשרענקטן שטאפעל־רעכטס ער־
פֿרייעט : זא שפּריכט גאטט דער עוויגע : צור ! ריהמע
דיך נור אימערדיין דייער פֿאלקאממענען שענהייט !
- 4 צוואר ביסט דוא אום אונד אום פֿאם מעער אומגעבן ;
דיינע ערבויער האבען דיינע פראכט פֿאללענדעט ;
- 5 האבען איים שניר'ס טאנגען דיין טאפעל־ווערק
פֿרעטרייגט , צו דיינעם מאסטבוים צערען אויס
לבנון געהאלט ;

אויס

באר

ווקראו לה שם כשמה , ויהא נחרבה שתי חרצנות הנ"ל •
(ג) מבואת ים , פון־רע בלע"ז (ונל"א האפען) וואו הנחל
שהספינות נאות עד החומה והטערים (רש"י) • רכלר־
העמים , כך היה מנהגם , סוחרים הנאים לה זה מזמן וזה
מדרום לא היו ראשין לעשות סחורה זה עם זה , אלא יושבי
עיר לוקחין מזה ומוכרין לזה (הנ"ל) • ופירוש , רוכלת מכל
עמים ומוכרת לאיים רבים , ואנכי תרגמתי לפי בענין
(טטאפעל־רעכט) • כלילת יופי , סוף וגמר היופי
כלול בי • (ד) בלב ים גבוליד , כי מכל צד היה לה ים •
(ה) לחתים , הלוחות שנעשה פאניה מהם • ולפי שהעיר
הואת תרגמה לשלוח אניות בלב ים המסיל הניחא את עצמה
לאניה • ונא לחתים תרגום הוואי , לפי שהספינה עשויה שני
לדדים

- 6 אויס בש"ס איינען רודער געמאכט • אונד
דיין שטייער • וואהל פֿערצירט מיט עלפֿענביין, אויס
בוכסבוימהאלץ פֿאן דען כתישען אינוועלן ;
7 האבען מיט איינער פֿלאנעט אויס מצרים
קונסטנטינקטען לינגען • אונד מיט בלויען אונד
פורפוראטהען דעקקען אויס דען אלישהשען
אינוועלן ריך פֿערזעהן •
8 צידון'ס אונד ארוד'ס בעוואהנער זינד דיינע רודער
קנעכטע, אונד דיינע ווייזען, צור : דיינע
שטייערמענגער •

- 9 גבל'ס עלטסטע אונד ווייזע צימערלייטע בעסרען
דיר דאס שאדראפֿטע אויס ; אללע שיפֿפֿע דעס
מעערס געבסט איהרן פֿירערען שטערן דיר צו
געבאטה, דיינען האגרעל בליהענר צו ערהאלטען •
פֿערזער

באור

לודים, כי שני ראשיה חדים (רד"ק) • והרענ"ע פי' כי
העטם שיש ספינות שפושין אותם משני לוחות • ויונקן חרבם
ית כל נשרך, ר"ל נשר שיעברו עליו מספינה לספינה •
ובתרומי יאחסי ידי כלם • (ו) קרשך, בלשון יחיד, הוא
בקרש הרחב שנראש השני של הספינה אל מול התורן שנראש
אחר, ובו מהפכין את הספינה לכל לדיה ומכוונין אותה אל
הדרך, וכן כחונל (שטייעראלן) לוחו בו, ובלשון עטרה
קנר"ניע ונלע"ז גוברניל (Gouvernail, שטייער-
רודער) (רש"י) • בה אשורים, פי' רד"ק עדת אשורים
עשו לך קרשי שן, שהניחו את השן מאי כתיב ; ורש"י
אמר : אי אפשר לו להיות חלל של עץ, והוא נח אשורים,
כלו היה כינה אחת (באשורים) לשון קדהר ותאשור (ישעי'
מ"א

(ו) אֱלֹהִים מִבֶּשֶׁן עָשׂוּ מִשׁוֹמְרֵי קִרְיָה עָשׂוּ-
שֵׁן בַּת-אֲשֵׁרִים מֵאֵי בְּתִים :

(ז) יֵשׁ בְּרַקְמָה מִמְּצָרִים הָיָה מִפְּרִישָׁה
לְחַיֹּת לָךְ לָנֶם תִּבְלֶת וְאַרְגָּמָן מֵאֵי
אֲלִישָׁה הָיָה מִכֶּסֶף :

(ח) יֵשְׁבִי צִידֹן וְאַרְדֹר הָיוּ שְׂטִים לָךְ חֲכָמִי
צֹר הָיוּ בָךְ הֵמָּה חֲכָמִי :

(ט) וְקָנִי גָבֹל וְחֲכָמִיָּה הָיוּ בָךְ מְחֻיָּקִי בְּרַקְמָה
כָּל-אֲנִיּוֹת הַיָּם וּמַלְחֵיהֶם הָיוּ בָךְ לְעָרוֹב
מֵעֶרְבָךְ :

פרס

כתים ק'

באור

מ"א) , וכל"א (בוכסבויס) • ופירס עשו שן , ומלופה נשן
ע"י מסמרים לנו ולחוק • והפירוש הזה נראה נזכר , וכן
תרנס יונתן דפין דאשכרושין מכנשין נשן דפיל • (ז) שש
ברקמה , נגד שש עשוי גליורי רקמות , והמשוואות ממנו
נעשות בארץ מלרים כנודע נכמה מקומות בתנ"ך • הי"ה
בפרשך להיות לך לנם , לפרשו על כלום הארץ ולהגדילה
על התורן (רש"י) והוא הדגל אשר נראה התורן (פלאגג
כל"א) , ואיננה הוילון שקורין ועגל • ואולי פירשו כמו
ולחיות לך לנם , ושניהם משמע • היה מבסך , לאהל ולגב
על פני כל האניה למחסה מורס ממטר ומחורב • מא"י
אלישה , תרגם יונתן ממדינת איטאליה • (ח) צידון
וארד , היו שתי עיירות סמוכות לצור , ואנשיהן היו משמשים
לה לתופשי עשוע ולחיל מלחמה , וכן אמר לעם (פסוק
י"א) בני ארד וחילך וכו' • חכמיו צור היו בך , והחכמים
אשר דרים בקרבך , הם חבליך לחייו הקדנניע לבין
ולשר האניה (רש"י) לפי שלמלכה הזאת לריטה חכמה

וידעה

- (י) פָּרַס וְלוֹר וּפִיט הָיוּ בְּחִילָךְ אֲנָשֵׁי מַלְחָמָתְךָ
מִגֵּן וְכוּבַע תְּלוּ-בְךָ הֶמָּה נָתַנוּ הַדֶּרֶךְ :
(יא) בְּנֵי אֲדוֹר וְחִילָךְ עַל-חֻמוֹתֶיךָ סָבִיב
וְגַמְדִּים בְּמַגְדְּלוֹתֶיךָ הָיוּ שְׁמִיָּהֶם תְּלוּ
עַל-חֻמוֹתֶיךָ סָבִיב הֶמָּה כָּלְלוּ יָפִיךְ :
(יב) תִּרְשִׁישׁ סַחֲרֶתְךָ מֶרֶב כָּר-הָיוֹן בְּכֶסֶף
בְּרוֹל בְּדִיל וְעוֹפֶרֶת נָתַנוּ עֲזוֹבוֹנֶיךָ :
(יג) יוֹן תּוֹבֵל וּמִשָּׁה הֶמָּה רִכְלֶיךָ בְּנֶפֶשׁ אָדָם
וְכָלִי נַחֲשֶׁת נָתַנוּ מַעֲרֶבְךָ :
(יד) מִבֵּית תּוֹנֵרְמָה סִיסִים וּפְרָשִׁים וּפְרָדִים
נָתַנוּ

באור

ידיעה / ומליצה נעשה בפסוק הזה . (ט) לעירוב מערבך ,
לעשות פֶּמֶךְ סחורה , ותקרא הסחורה מערב , לפי שהסוחרים
עורבים זה לזה במקום וממכרם (רד"ק) , ורש"י פירש ,
לשון ערובה הם כל זרכי אדם שהוא חי בהם , וממונו והלואו
לחיוו בראשיתו בלע"ז (ונל"א דיא זיכרונג , וואס זיינע
נאזיטורשט זיכערט) . ובפסוקים הבאים יאמר לפעמים :
נחנו במערבך , עם ב' השמש , ואפשר שהוא בית סוחר
אשר בו נעמנו זרכי חית האדם (או הסחורה לדעת רד"ק) ,
ותרנמתינו בכל מקום לפי ענינו . (י) תלו בדך , בנין
הכבד מפעל תלה , כלומר שתלו מנינם וכוונתם בחלוצות על
קיר החומות , וזה נתן הדרך ויפך , וכן אמר (שיר ד') אף
המנן תלוי עליו (רד"ק) . ורש"י פי' מלשון תלל , הרבו תלוי
תלים . (יא) וגמדים , שם אומה , וי"ח אף קפוטקלי ,
ונקראו הקפוטקאים גמדים , על שם שורדיש בים עד ההיום
ומשערין כמה גומדים (עלענבאגן) עומקה . ויש פותרים
שהם נכסין ונכנסין במדת אמה . שלמיהם , הם האשפות
שנקנו

- 10 פערזער , לודער אונד פוטער דינען אין דיינעם קריגעסהער ; דיא שילדע אונד העלמע , דיא זיא אין דיר אויפהענגען , פערמעהרן דיינע אנמיטה .
- 11 ארוד'ס זעהע אונד דיין אייגענס העער אויף דיינען רינגמוירען , דיא גמדים אויף דיינען טהירמען , אונד דאס מיט אייהרן קעלערן כעהאנגע געמייר פאללענדן דיינען גלאנין .
- 12 תרשיש , אנעלאקט פאן דיינען אונערמעסליכען שעטצען , טרייבט מיט דיר טוישעשעפט , פער מעהרט דיינען וואהלשטאנד מיט זילבער , אייזען , צין אונד בלייא .
- 13 יון , תוכל אונד משך זינד מיט דיר האנדעלס פערוואנדט , זיא פערזעהן דרך מיט שקלאווען אונד עהרגעס גערעטה .
- 14 אויס דעם הויזע תוגרמה ערהעלטסט דא , צו דיינעם וואהל

באור

שנתנו בהם חלים , כמו (ירמ' כ"א) הכרו החלים מלאו השלטים . (יב) סוחרתך מרב כל הון , יעשה עמך סחורה מרוב כל הון שהיה נתוןך , ונעומים הסוחרים שימלאו בך סחורה הראויה להם (רש"י) . עזבונך , חוקיך וסווריך , כמו (נחמ' ג') ויעזבו את ירושלים , וממונו של אדם הוא חוקו (זיין וואהלשטאנד) העעמידו על רגליו (רש"י) . ויונקו מרגס בנית גנוך , וחמר ב' השמוש , וכן אמר למטה : נתנו בעזבונך , וחס נמי האוצר שנתנו חס ההון וברכוס , ויחכו ג"כ שלכן נקרא עזבון , לפי שעומדים ומניחים חס הסחורה . (יג) כנפש אדם , הם הענדים והשפחות שמוכרים להם לעבוד עבדותם . (יד) ופרשים , רוכבי סוס , וי

- וואהלשטאנדע , ראססע , רייטער אונד מוילעזעל .
 15 **דרקס** זעהנע מוישען מיט דיר ; איהרע פערנען
 אינזעלן בעלענסט דא מיט דיינער אייגענע הענדע
 ארבייטן , אונד זיא ווארטען דיר מיט עלפֿענביין
 אונד פֿויען אויף .
 16 **ארם** ליפֿערט דיר , צו דיינעם אויפֿוואנדע .
 סמאראנדע , פורפור , שטיקדייען , לינגען ,
 היאצינטע , אונד ראטהגלענצענדע רובינען . אונד
 הייפעט דיינע שעטצע .
 17 **יהודה** אונד דאס דיך **ישראל**ס פֿערטווישען דיר
 ווייטצען אויס **מנית** , באלאס , האניג , עהל , אונד
 מיררהען , זאפֿט , אונד פֿערוועהן דיך רייכליך דאמיט .
 18 **דמשק** ליפֿערט דיר , צו דיינעם אויס רייכטהום
 געוואהנטען וואהללעבן , דיא בעסטן וויינע ; אויך
 דיא שענסטע ווייסע וואללע .

פֿאן

באור

ווי מפרשים מין מכוסים מיוחסים יקרא כן , ואין לורך רק
 הוא כושמעו , וענינו כמו שאמר בפסוק שלפניו , נפש אדם
 (רד"ק) . (שו) סחרת ידך , אייס רבים מפאת בני דון היו
 סוחרים על ידך (רד"ק) . ורש"י פירש ידך מקומך , ולא
 ידעתי לכון הפסוק בפירושו . ולי נראה ידך כושמעו ,
 סחורה שעשתה ידך , כי אעפ"י שהיתה עיר מכולת ,
 אפשר שהיו בה ג"כ נתי מלאכות רבים (וכן פירש רד"ק מלות
 מרוב מעשיך בפסוק הנא) , ור"ל אל אייס רבים מזני דון
 קשלה סחורת ידך . אשכנז , הניאו לך סחורה . קרנות
 שן , דמה שיני הפיל לקרנות לפי שהם דומים להם (רד"ק)
 ויוגון פירש , שהם שני דברים , קרנות וטן , וחסר ו'

סחנור

נַתַּנִּי עֹבְדִיךָ :

(טא) בְּנֵי דָדָן רָכְלִיךָ אֵיִם רַבִּים סַחֲרֵת יִדְךָ
קִרְנוֹת שֵׁן וְהוֹבְנִים הִשִּׁיבוּ אֲשַׁכְּרְךָ :

(טו) אֶרֶס סַחֲרֵתְךָ מְרֹב מַעֲשֶׂיךָ בְּנֶפֶךְ אֲרָמָן
וְרִקְמָה וּבֹץ וְרֵאמוֹת וְכִדְכֹד נִתַּנִּי
בְּעֹבְדִיךָ :

(י) יְהוּדָה וְאַרְץ יִשְׂרָאֵל הֵמָּה רָכְלִיךָ בַּחֲמִי
מִנִּית וּפָגַג וְדָבַשׁ וְשֶׁמֶן וְצָרִי נִתַּנִּי
מַעֲרֶבְךָ :

(יח) דְּמַשֶּׁק סַחֲרֵתְךָ בְּרַב מַעֲשֶׂיךָ מְרֹב כָּל-
הָעוֹן בֵּינָן חֲלָבוֹן וְצֶמֶר צָהָר :

וְדָן

והבנים ק'

באור

המבור , נס יחסר הנסמך לקרנות , ותרגם יהונתן קרין
דיעלא (טטיינבאקס-הערנער) ולא ידעתי מאין לו זה ?
והובנים , פירשו איזה מפרשים שהוא עץ הנקרא בערבי
אבנו"ם (עבענהאלף) , וי"ת שהוא העוף הנקרא פא"וון
(פפוא) . (טו) מרוב מעשך , מסוך שהיו יודעים
בנשיאך ושריך שמרבין להם מעשה נוי ומפארת לתכשיט
(רש"י) , ורד"ק פירש מרוב המעשים ומלאכות יקרות שהיו
בך , היו מביאין לך ארס בסמורה אבנים יקרות וכו' . וכדבר ,
מין אודם , והוא אבן יקרה המצריקה זוהר ארמימות בזהררי
שמש , כמו שאמר (ישעי' נ"ד) ושמתי כדכד שמשותך .
(יז) בחמי מגיית , הכטה של עיר מניח , כמו עד בואך
מניח (שופטים י"ח) . ופגג , הוא אפרסמון (באזאס) .
וצרי , אינו אלא שרף הנוטף מעלי הקטף (אירעה"ן-בוים) .
(יח) ביין חלבון , חלבון שם מקום נדמשק שיינו טוב (רד"ק) ,
ומנחם חדרו עם חלב חטים (תהלים קמ"ז) , כלומר טוב
ומשונח

(יט) וְדָן וַיּוֹן מֵאוּלַּי בְּעֶזְבוֹנוֹיךָ נִרְתַּנוּ בְּרִיךְ
עֲשׂוֹת קִדְּה וְקִנְה בְּמַעֲרִיבָה הִיָּה :

(כ) דָּדָן רִכְלִיתָךְ בְּבִגְדֵי-חֹפֶשׁ לְרִכְבָּה :

(כא) עָרַב וְכָל-נְשֵׂאֵי קִדְרֵי הַמָּה סָחֲרֵי יָדָךְ
בְּכָרִים וְאֵלִים וְעַתּוּדִים בָּם סָחֲרִיךָ :

(כב) רִכְלֵי שָׂבָא וְרַעְמָה הַמָּה רִכְלֵיךָ בְּרֹאשׁ
כָּל-בָּשָׂם וּבְכָל-אֶבֶן יִקְרָה וְזָהָב נִרְתַּנוּ
עֶזְבוֹנוֹיךָ :

(כג) חֶרֶן וְכִנֶּה וְעֶרֶן רִכְלֵי שָׂבָא אֲשׁוּר כְּלָמֶד
רִכְלִיתָךְ :

(כד) הַמָּה רִכְלֵיךְ בְּמַכְלָלִים בְּנִלּוּמֵי תַכְלֵת
וְרִקְמָה וּבִגְדֵי בְרוֹמִים בְּחִבְלִים חֲבָשִׁים

וְאֲרוֹמִים

באור

וּמִשְׁנֵה • אַחַר / לָבֵן , כְּמוֹ אֲחוּנוֹת לְחוּרוֹת (שׁוּפְטִים ה') •
(יט) מֵאוּלַּי , מִנֵּינִי כִכְדָּ מִשְׁרַשׁ אֹזֶל (כֶּלֶךְ) , וּנְכַחַז הו'
עַם הַדָּנָשׁ , כְּלוּמָר הוֹלֵךְ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם נְשִׁירוֹת (רד"ק) ,
וְכֵן ת"י וְדָן וַיּוֹן כְּשִׁירָן , וַיִּתְּרֵם לִפִּי זֶה : (דִּיא קֶאֱרֹאֲמוֹנֵטָן
שֶׁמֶן דִּן אֲוִיר יוֹן בְּרִינְגֵן דִּיר א. ז. וו.) , וּמִפִּי יְדִידֵי הַנִּכְבֵּד
הַחֵסֶם הַמְּפֹאָר ר' יוֹסֵף פֶּיט שִׁי' שֶׁעָתִי , שְׂהוּא מֵה שְׁקוּרִין
בְּלִשׁוֹן הַש"ס (עִירוֹנִין ד' כ"ח) אֲוִילֵתָא דְאֲכָרִי , וְכֵן הַאֲגוּדוֹת
וְהַחֲבִילוֹת מֵה שְׁנֵי הַכְּפָרִים אֲוִנְדִין בִּיחַד לְהוֹלִיךְ אֹתָם נִקְלָ לְשׁוֹק
לְמִכּוּר , וְכֵן מֵאוּלַּי , הַסְּמֹרֶה שֶׁהוֹנָה בְּאֲבוּדָה וּנְחִילוֹת לְהוֹלִיךְ
מִעִיר לְעִיר (דִּיא פֶּעֶרְזֶעֶנְדֹּוֹן , טֶרַמְסֶפֶאֶרְט) , וּפִירֹשׁ / מִדָּן
וַיּוֹן הוֹבֵאוּ אֲגוּדוֹת סְחוּרוֹת וּנְחָנוּ בְּעֶזְבוֹנוֹיךָ , וּלְפִי דְבָרֵינוּ (אֲשֶׁר
לְפִיָּהֶם הַנִּימוֹנִי פֶּעֶל עוֹלָם יִפֶּה) תִּרְגַּמְתִּי הַפֶּסֶק הַזֶּה • וְרַש"י
ז"ל אָמַר : מֵאוּלַּי , מִטּוֹהַ שֶׁל שִׁירָאָן (גְּעֶשְׁפֶּאֱנֶעֱנֶע וִידֵעַ) ,
וְלֹא הוֹדִיעַ לָנוּ מֵאֵין יֵבֵה מְקוּרָו • (כ) בְּבִגְדֵי חֹפֶשׁ ,

19 פֶּאָן דִּן אָנֶר יוֹן ווערדן פֿערזענדונגן נאָך דיינען
נידערלאגן געמאכט : זיא פֿערזעהן דיר מיט שמאָהל
אינגער אונד ראָהרגעווירן .

20 דרן פֿערטוישט דיר קעכטליכע געווענדער צו דיינער
וואַנען אויספאלסטונג .

21 ערב אָנֶר דיא פֿירשטן קדר'ס קייפֿען דיינע
ארבייטען , פֿערטוישען דיר פֿייסטע לעממער ,
ווירדער אונד בעקקע .

22 אייך שבא אָנֶר רעמה'ס קויפֿלייטע גהערן דיר
צו , פֿיללען דיינע בעהעלטניססע מיט דען ערעלסטן
שפעצרייען , מיט גאלד אונד אללערלייא קעסמליכען
געשטיינען .

23 חרן , כנה אונד ערן , שבא'ס קויפֿקונדען , אונד
אשור , דיין פֿלייסנסטער האַנדעלספֿריינד ,

24 ליפֿערן דיר קאסטבארקייטן , בלויע אָנֶר קונסט
גשטיקטע מענטעל , פראַכטקליידער אין פֿוטעראלען ,
וואהל

באור

גנדי יקר וחשינות ליפוט נהס המרכבות . (כב) רובלי
שבא ורעמה , יסכן שגנא ורעמה היו ג'כ מדינות מסחר ,
ונשאו ונסנו לאיים אחרים , ואמר : גם רובלי המדינות האס
המה רובליך , באו ג'כ לעירך ופסוק שלאחריו לעד . (כג)
חרן כנה ועדן , שהס רובלי שגא כנ'ל , וכן אשור כלמד
רכלתו , אשר היו כלמודים לבוא תמיד אליך בסחורה
(רד"ק נהס חבין) . (כד) המה רובליך במכללים , נדנדים
שהס למכלל ויזמי , כמו בלומי חכלת וכו' . גרומי , הן
עליהם . ובגניו בדומים , פירש רש"י נחשטי פאר שנונין

[רנח]

- וואהל פֿרשנירט אין קיסטען אויס צעררען האלץ .
 25 אַללע שיפֿע פֿאַן תרשיש זינד דיא עבענען
 דיינעם האנדעלס . — זא שטראצענד , זא שווער
 בעלאדען ביסט דא מיטטען אים מערע .
 26 אלליין אויף אָפֿנער זע , וואהין דיינע רורער דיך
 געבראכט , דארט ווירד איין אסטווינד דיך צערברעכן .
 27 דיינע שעטצע , דיין וואהלשטאנד אונד דיין האנדעל ;
 דיינע שיפֿפֿער , שטייערמענגער אונד שאדען אַוויס
 בעסרער , דיינע האנדעלס־פֿריינדע , דיין קריגס־
 העער , דאס אין דיר אונד אין אללען דיינען זאממעל
 פלעטצען איזט , אללעס שטירצט מיט דיר אין דעם
 מערער טיפֿע , אס טאנע דיינעם פֿאללס !

פֿאַם

כאור

באַרגין שקורין אַשק־רין (נ"ל פֿקראין , ecrin) , מיין
 קליינע קעסטען , פֿוטטעראל בל"א , וואס מחפֿין עור
 ומזוירין לכו נמיני מסמין שורס שורס וליורין , וואס
 בלשון ארמי קטערין ונלשון ערבי ברומ"ים . ורד"ק נשם אביו
 אחר , שהנדים החמודים המה נקראו בערבי ברומ"ים ,
 ובגנזי הס הארגונים העשויים מעור לגנוז בהם הנגדים החמודים ,
 וכן הביא בשרשיו שרש גנז , ואמר שם : שהוא כלי שגנזין בו
 כסף וזהב ומכשפים . והדן עס הרד"ק כי כן נמלא בספרי
 מלי ערבי ברומ"ים הס הנגדים היקרים משורין ומטוין היטב
 הדק . ומשמעות הכתוב נראה שרובלי שאל ואשור הביאו
 שיהם הנגדים והפוטטראלען , וכן תרגמתי . בחבר"ים
 חבשים וארזים , פי' גנזי הכרומים הס חנושים נחלים
 ומומים בארזו של ארז , לשמרם היטב לבל יתקלקלו בדרך
 בהשלחם אל מקום הרכולת (מדברי רש"י) , ורד"ק פירש

כמו

וארזים במרבלתה :
 (כה) אניות תרשיש שרותיה מערבך ותמלאי
 ותכבדי מאד בלב ימים :
 (כו) במים רבים הביאוך השמים אתה רוח
 הקדים שברך בלב ימים :
 (כז) הונך ועזבונך מערבך מלחיה וחבלך
 מחויקי בדרך וערבי מערבך וכל-אנשי
 מלחמתך אשר-בך ובכל קהלך אשר
 בתוכך יפלו בלב ימים ביום מפלתך :
 לקול

באור

כמו חרוים (ונחלף ה' בא') , מן לוארך בחרוים והס
 ענקים (המלובענרער) • (כה) שרותיך מערבך , הס כמיסור
 מסלול להוליך לך סחורתך ונרכך , כשם שהמיסור הוא דרך
 כבושה להביא בו סחורה לעיר היושבת ביבשה , ה' לך חיות
 תרשים להביא מערבך לחונך • שרותיך , לשון שרון ומיסור
 ודובמתו עלו בשרותיה (ירמיה' ה') , כן פירש רש"י • ורד"ק
 אמר , שירות הולכות בסחורתיך , כלומר רנות ניחוד כמו
 שירא (קארטוואנע) • והקונקדאנץ הביאה בשרש שור ,
 מלשון סחורה , ורלונו לאמר , הביאו מערבך לסחורה , כמו
 השינו אשכנז (פסוק ע"ו) • ונחמר פירוש רש"י ו"ל • (כו)
 במים רבים , שם אל פלגי המים אשר הביאך השמים , מכונן
 משאות החיות , שם יבוא שברך ע"י רוח קדים ; ושם הוא
 על העיר , מחוק שנתמלאת עושר בנה לכה ונא עליה
 פורענות (רש"י) • רוח הקדים שברך , לפי שרוח הקדים
 קשנר חיות תרשים לפיכך דמה החוק והוא נבוכדנצר לרוח
 קדים

(כח) לְקוֹל זַעֲקַת חֲבֵלֶיךָ יִרְעִשׁוּ מִגְרָשׁוֹת :
 (כט) וַיִּרְדּוּ מֵאֲנִיּוֹתֵיהֶם כָּל תַּפְשֵׁי מִשׁוֹם
 מִלְּחִים כָּל חֲבֵלֵי הַיָּם אֶל-הָאָרֶץ יַעֲמֻדוּ :
 (ל) וְהִשְׁמִיעוּ עֲלֶיךָ בְּקוֹלָם וַיִּזְעֻקוּ מִרְרָה
 וַיַּעֲלוּ עֹפֶר עַד-רֹאשֵׁיהֶם בְּאָפֶר יִתְפַּלְּשׁוּ :
 (לא) וְהִקְרִיחוּ אֵלֶיךָ קִרְחָא וְחָגְרוּ שָׁקִים וּבָכוּ
 אֵלֶיךָ בְּמֶרֶץ נֶפֶשׁ מִסֶּפֶד מֶר :
 (לב) וַנִּשְׁאֲלוּ אֵלֶיךָ בְּנֵיהֶם קִינָה וְקוֹנְנוּ עֲלֶיךָ
 מִי כְצוֹר בְּדָמָה בְּתוֹךְ הַיָּם :
 (לג) בְּצֹאת עֹבְדוֹנֶיךָ מִיָּמִים הַשְׁפַּעְתָּ עֲפִים
 רַבִּים בְּרֹב הוֹנֶיךָ וּמַעֲרִכֶיךָ הִעֲשִׂיתָ
 מַלְכֵי-אָרֶץ :
 (לד) עַתָּה נִשְׁבַּרְתָּ מִיָּמִים בְּמַעֲמָקֵי-מַיִם מַעֲרַבָּךְ
 וּבָל

באור

קדים (רד"ק) • (כח) מגרשות , כמו מגרשי עיר , והם
 מקומות רחבים לפני עיר , לטייל או להשתמש ליושבי עיר ,
 ולפי שהם רחבים בלי בנינים ושטחים מרעש הכריות , לכן
 נשמע בהם יותר קול הנא ממרחק לכן אמר ירמיהו מגרשות •
 ויש מפרשים שהם המקומות הרחבים במנזר הים (רימ
 אנטורטען) • (ל) יתפלשו , יתבלבלו , ונא השרש הזה
 תמיד בהתפעל , ועם עפר או אפר • (לא) והקריחו , כן
 דרכי יושבי קדם נצח ספרו על המחים או על שאר איד
 ושנר , כמו שאמר : לא יקרחו קרחה וכו' • (לב) בניהם
 קינה , פירשו המפרשים כמו בניהם , בנהי שלהם ישאו
 קינה האומר למטה • וירידי החכם ר' יוסף פירש (לפי
 דרכו) , שהנפרד מן בניהם הוא נ' , ושרשו נורה , ור"ל ,
 שננוהם ישאו קינה , אחר שאמר למעלה : וירדו מאנומיהם
 וכו'

[רסא]

28 פֿאַם וועהנשרייא דיינער שטייערמעגנער ווערדן דיא
אנפֿורטען ערבעבען .

29 דאן ווערדן רודער , שיפֿער , אונד שטייערער פֿאזן
איהרען שיפֿען שטייגען , אונד זיך אנס לאנד
רעטטען ;

30 ווערדן איהרע קלאגעשטיממען אונד יאממערנשרייא
דיך הערען לאססען ; ווערדן שטויב אויף איהר
הויפט ברינגן , זיך אין אשע וועלצען ;

31 זיך קאהלע פלאטטען שעערן , אין זעקקע היללען ,
אונד זיכר דיך ביטטערליך וויינען , ביטטערליך
קלאגען .

32 אויך אין איהרען וואהנונגען ווערדן זיא פֿאלגענדעס
קלאגעליד אנשטיממען : , ווער וואר דיר גלייך ,
זי צור ! מייטטען אים מעערע ?

33 וואלס דיינע רייכטהימער דיא זעע בערעקטן , ערנעהר
טעסט דוא נאטיאנען , בערייכערטעסט קעניגע דער
ערדע מיט דיינען שעמצען , דיינען וואארען .

34 ווון , דא דוא אויף דעם מעערע פֿעראונגליקט ,
פֿאן טיפען פֿרשלונגען ביסט , אונד דין וואהלשטאנד
אונד

באור

וכו' , אמר פה , שנס נמעניהם ישאו קינה , (ולדעקן גס
ולא נה בהם (יחזקאל ו' , י"א) , משרש זה , ור"ל , לא
אחפון מהם אפילו נזה ומעון קטן) . כצור בדמה , מי
כלור וכדומה , כן קרנס יונתן . ולפי שאין מסיק בה'
נחלת בדומה , לכן הלכו המפרשים בדרכים אחרים . רש"י
אמר , שאם שם ראשי אדום , כמו משא דומה (ישעי' כ"א) .
נרד"ק

וְכָל־קְהָלָךְ בְּתוֹכָךְ נָפְלוּ :
 (לה) כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ שָׁמְמוּ עָלֶיךָ וּמְלִכֵיהֶם
 שָׁעֲרוּ שֶׁעַד רָעְמוּ פָּנִים :
 (לו) סְחָרִים בְּעַמִּים שָׂרְקוּ עָלֶיךָ בְּלִהוּת
 הָיִית וְאַיִנְךָ עַד־עוֹלָם :

אוגר דיינע פֿאלקסמענגע מיט היינין ואנק ;
 35 הֵנוּן שְׁטוּינען אַיִבֵּר דִּיךְ אֵלֶּע אַיִנוֹעַל , בַּעוואהנער .
 ענטזעטצען זיך איהרע קעניגע , אוגר גראם ליגט
 אויף איהרעם אנגעוויכט " .
 36 "האגדעלטרייבענדע פֿעלקער וויפֿצען איבער דִּיך ;
 איין שרעקבילר ביסט דוא נון , אוגר שווינדעסט
 דאהין , אויף אינזער דאהין " .

באור

ורד"ק פי' מי כמוס דומה נכרתה נחוך היס , וכן שכנה
 דומה , (לה) רעמו פנים , ועומי פנים , כמו בעבור
 הרבימה (שמואל א' , ח') .

תולדות גדולי ישראל

תולדות החכם המליץ הגדול והמפואר המנוח
כמהודיר נפתלי הירץ וויזל זצ"ל

(ה'תש"ד)

עד כה לדיק באמונתו חיה השקט ושאלן באהלו אהל
תורה וחכמה, חורטו שעשועיו יום יום, והטעננ באלהיו,
אשר טוב לנגדו תמיד בכל רגע, מפרי פי סגולתו אהל, אס
אמנס לא לשוננו ומותר, בכל זאת טוב מעט ללדיק, וטוב
ארוחת ירק ושלוה זו; כי שלום היה לו עם כל אדם, כלס
כנדרו וינשאוהו, כאשר יאסה לחס לדיק וישר כמוהו. —
אמנס משנת תקמ"ט והלאה, המה ימי זקנתו וסגנתו, רעים
היו ימי חלדו, לרות ומלוקות רבות עברו על ראשו, הולאות
ביתו התרבו, ופרנסתו הולכת ומתמעטת, הליקוהו עוני
ומחסור, רבו אנחותיו ולנו דוי! — וימיו ימי הרעה החלו
באש קנאה וריב, אשר התלבט בין חייה חכמי תורה מילידי
מדינת פולין, ויסבו עליו הרובים לתק שמה בשמו הטוב;
וגם אוקס נעלמס אשר לפניס לעין כל שנחהו וירוממוהו
בהסכמותיהם על ספריו, נהפכו לאויבים לו, ותחת תהלה
שמו תהלה, וכבודו המירו בקלון (ימחול להם אז הרחמים
שופט' לדיק! כי גם המריבים וגם האיש אשר לו הדין כלס
לדיקים, אך טעו ברואה, שבו בפליה, וכבר מחלו איש על
שגגת רעהו, ורבים מהרודפים כמו הנרדף שוכנים עתה בלל
שדי ומתלוננים בסתר עליון). ומעשה שהיה כך היה:
בשנת תקמ"א נתן ה' רחמים בלב הקיסר החכם ובלדיק
יצ"ע

יאועף השיני (נפשו לרודף בלרוד חיי עד) / ויהמול על
 בני ישראל הנרים בלרודיו / ויגל מהם חרפתם / והקל
 מעליהם עולם הקשה אשר כבלו המרודים האלה במלכות
 הוואת חתת ממלכת אבותיו / והנחה עשה למסים הכדולים
 אשר הכבידו עליהם / ודבר המלכות ילא מלפניו ופקשנו
 כחב הדת נתן בכל מדינות עסטרייך להיות היהודים חפשים
 כשאר קושי ארץ לבנות בתים / לקנות שדות וכרמים ולעבדם /
 ולרעות אלא ומקנה / ולעשות בכל מלאכת עבודה וכל מלאכת
 מחשבת כפי אשר חשיב ידם בהם / למען יחיו איש איש
 באמונתו וביגיעי כפיו / ויהי כעוב לב המושל על פס ישראל
 חשב ג"כ להפקידם על משמרת פקודות הנבואות בערים
 ובמדינות ובגלגל / אם ירע ויש בס אנשי חיל וננוי דבר /
 אך בהיות כי עד הנה עוד מחסור לישראל בלמד ודעת
 חכמים כאלה / כי לא נסו בהם / לזאת השביל הקיסר ו"ל
 לתקן ולהיעזב בתי הסגור בבני ישראל / וילן להכין ולננות בתי
 תלמוד בכל מחוז ופלך / והמה יעמדו חתם השבחה פקידים
 מיוחדים / ובס ילמדו ילדי העברים אמונת ישראל כחקק
 ודחם / ויוסיפו לקח גם בשפת המדינה ללמדה על נכון
 בכלליה ודקדוקיה / ודרכי הנתיבה והשבון / וידעת הארץ /
 וספרי הקורות ודברי הימים / עם שאר הידיעות המיקרות
 נפש יודעיהן / לקרנו פני נדיבים / ולפני מלכים יחילב /
 ויהי בלאת הפקודה הזאת מלפני הקיסר / והדת נתנה
 בוויין הנירה להכין בתים לנערי בני ישראל ללמדם חכמות
 ולשונות עמים / וירגנו יהודים רבים באהליהם / וייראו
 ויאמרו : מי יודע את הרעה אשר תלמח מרוב הטובה הזאת !
 פן ינרע ח"ו ע"י זה ממשמרת הדת הישראלית / אם יוסיף
 השליט להטיב אתנו / הלא שכוח נשכח כל תלאות הגלות וכל
 הרעה אשר הוביקתנו עד הנה / והיינו שמחים / אהה !
 ואיך נשמה ורחל מנכה על בניה / — והחכמים היראים
 השלמים אשר נתוכס פחדו וחרדו מלעבור על דת המלך /
 אשר מחשבתו אך טוב לבני ישראל / וייראו מאוד פן יחרה

[רס"ה]

אף הקיסר בהגיע תלונות ישראל לאוניו / וכן יאמר : אך
 מרוב לב לא יאבה עם ה' השר למשמעתו . ויכתנו בעבור
 זה לחכמי ישראל במדינות אחרות / ויבקשו את כניסה
 להחזיקם בעלה טובה ונכוחה / כדת מה לעשות ? וכן כתנו
 ראשי היהודים אשר בטריעסט להמנוח הנכבד מהו' הירץ
 וויזל ו"ל / ושאלו את פיו .

ואת הטעם לב המנוח הנדיק הזה לכתוב על ספר דברי
 אברהם ליושגי עיר הנ"ל / ויקרא את שם דברי שלום
 ואמת . שם שם להם מק ומשפט / ויראם את הדרך
 לאחיו ולהחזיק בחזקת אלהים בכל חקה ומשפטה / ולבלי
 הנח ידם מלמלאות פקודת הקיסר בכל אשר צוה אליהם
 בתורת אדם . והוסיף לבאר לבנר וללנן מהות ונדרי תורת
 אלהים וקורת אדם / ותכלית וחזקת שניהם . והמכתב הזה
 כלו נעים אף יפה / לשונו נחל שוטף / מחשבותיו עמוקות /
 ומערכת מליצותיו נטוהר כפי שחק בליי הסדר . ויער'
 הירץ ו"ל את לבב היהודים לשמוע אל מצות אדונם הקיסר /
 ויהם אומם מכל החדרה אשר חרדו / וינחם את רוחם
 בדבריו דברי שלום ואמת .

אז עלה עשן באף שלשה או ארבעה מגדולי התורניים
 אשר בימים ההם / ויכתנו עליו שטנה ומרורות ויתנהו לאיש
 בליעל / אשר יחפז ויתאמץ למהר שכתת התלמוד והפוסקים
 והפלפולים / יען כי כתב במועלות ודעת / שראוי לחקך את
 הננים על סדר נאה / וללמוד עודם רבים מקרא ודקדוק
 לשון עבר / ולשון המדינה ודקדוקה / ואחרי כן משנה / ואחרי
 כן כשיגיעו לשנות ו"ב ומעלה נמרא ופוסקים וכהנה / וזה
 מתנגד לדרכי הלמוד הנהוג עד הנה . והדבר אשר החרה
 אפס עליו ביותר הוא אשר דבר בנאור המאמר : כל ח"ח
 שאין בו דעה וכו' . (ונאמת הפריז המנוח על מדותיו /
 כדרכו לרוב בעת התלקח לבס עשתנותיו בנאור הענינים /
 והוא תפס מחשבה אחת / אז נדמה לו כאלו רוח ה' דבר
 בו / והרד"ף סנרתו עד קצה האחרון בלי מעור / ושניאות

מי יצין ? והנה כי הרצו לנעת כבודו בקללום חרופים
וגדופים, אף הוא לא שם ידו למן פיו, וילחם נגד מתקוממו
ויקלעם באמרי פיו העזומים החדים והשנונים, ויכתב מכתב
שני מדברי שלום ואמת, פעם הצדק ופעם הוסיחם על
פניהם. ארבעה מכתבים כתב בענין הזה. ויהי הוא הרבה
לכתוב והמה הוסיפו לשפוך עליו בון וקלון. ומהי מריבה
ועקבה גדולה במחנה חכמי ישראל, עד קמו חכמי איטאליא
הבאונים ויתעשקו בעדו, וישפטו עם אחיהם הרבנים
המתנגדים על אודות הדבר הזה, והראו להם לדקת הנדבך,
וכי למנם שמו אותו למערה לחשבהו לאיש בליעל, ולנצו לא
כן ידמה, כי הוא חמים עם אלהיו. עד תכנה לאט לאט
אש המדון, ומשקוט המריבה ויהי שלום בישראל.

בשנת תקמ"ו יאלה לאור בעיר קעניגסברג במדינת
פרייסען מנלה אחת קטנה, ושמה גחל הבשור. בה הודיעה
הזרת חכמים אלהי ודורשי לשון עבר, אח אשר יומה
לעשות, להוציא לאור מדי חדש בחדשו מחברת ממכתבי
לה"ק, כוללים סירים ומליצות ומאמרים יקרים בחכמה ומדע,
תולדות ישראל וגדוליה וכהנה, להודיעם לבני ישראל אשר
לא ידעו קרוא בספרי לשונות עמים, וקראו מכתביהם בשם
המאסף, לאמר: מאספים אנחנו יחד את כל הנא לידינו
מן חכמי המליצה ויודעי תורה וחכמה. והמה שחרו את פני
המנוח הנכבד ז"ל להחזיק ידיהם בפרי תגובתו, ומכתבי
מליצתו אשר לא באו עוד לאור היום. ויעתר להם וימלא
משאלתם, ויכתוב וישלח להם מכתבים רבים ושונים,
כלם יקרים, כלם נשגבים, מלאים נגה ומפיקים ראון
בדעת סיר ומליצה.

מה נכבד מאמר אחד, נקרא חקור דין, להמנוח
הנ"ל, בו נלה עמוקות וידבר נכבדות על ענין שבר ועונש
לנפש אחר מות גויס האדם. במאמר הזה הביא דעות חכמי
התלמוד ודעות החכמים הקדמונים והאחרונים בנגלה
ונסתר, ויקרנם בשכל דק יחד, אחד אל אחד, לבדק
הנפירים

הנפרדים ולקנץ הנפירים / והאיר לנו במחשכים .
 בשנת חקמ"ח הוליא לאור המחברת היקרה עד מאוד /
 ושמה : מוסר השכל והוא ספר המדות . זה
 שפתחויו כמלאך ה' נבואת דבורות / ונובעות יראה חכמה
 ומוסר / וכל אמריו כלם מן השכל / מדתי ההגיון ומחקות
 הנפש המשכלת / והעיד עליהם עדים נאמנים מקורה שנכתב
 ושבע"פ / ומספרי הקדמונים והאחרונים . ודברים היוצאים
 מן הלב נכנסים ללב / ישמעו ישראל וישמחו / וידמו
 המחשבים / ואיני מוסר עפר ילחכו / כי שפתי לדיק ידעו
 רגון / ותוכחותיו יורדות אל חדרי לב .

ונס שירים רבים שר המנוח המפורר הגדול ז"ל לעתים
 שונות על ענינים שונים / ורבים מהם נדפסו ונאו לאור .
 ובעלה על כלמו השיר עורך חי במרומים וכו' / אשר
 שר לכבוד נשמת הדרת יקר הדוכס לעאפאלד פרינץ
 מברונישווייג וואלפענביטטעל ז"ל / בשנת חקמ"ה
 (ונצא במאסף לשנה הזאת) / עת פרצו מי נהר האדר
 על הארץ / וישעפו בקים וכפרים אדם ובהמה / וישם בן
 העלך הוה נפשו בכפו וילך אל עיר ס"ב דאדר בני שיע
 אל ורם שטף מים רבים להגיל נפשות הכענעיס / ושם מאח
 הוא עצמו אח מותו מות ישראל / כי עננו הגלים על הני
 שיע וכלל במים אדירים . או דרכה עון נפש המפורר והמליץ
 בגדול / ושר שיר כלו מחמדים / אין ערוך אליו במחשבות
 עמוקות מהשארות הנפש וגמול הדיקים בנא / וכל חרויו
 מתוקים כדגש ונופת לופים . — אמנם חותם אחד הותק
 על כל דברי שירי / מליצותם קלות ונעימות / משולנות
 ואחרות אשה באחוסה / בלי לחץ ודחק / ופשתנותו נשגבות
 נקיות וטהורות כעובר רקיע .

בהיותו קרוב לששים שנה החל רוח ה' לפעמו / אז יסיר
 שירי תפארת / בהם הקנשא ממעל לנפשו / כי באה
 באה במלאכה הזאת מכל אשר לפניו . וידבר על דת בני
 יעקב מזרימה / ואף ענו אותם בני חס / ויתנו עליהם
 עבודה

עבודה קשה , ומלכת נואלס הגדול , משה ארון הנביאים ,
ומנפלאות אשר נעשה לו עם הושלך בים סוף , ואיך גדל
והגליח , והקדוע לו מראה אלהים בסנה , וכל מעשה תקפו
וגבורתו אשר עשה לעיני ישראל במצרים בסיני וגמגמ ,
והנחיל לנו תורת אמת , ובהנה . כל איש אשר חננהו
אלהים בלב להשכיל ולהרגיש , ונחיד לעמס מטעמי
המליצה , יתן עזו ויזדק , כי יקר וכי רב הוא ערך שירי
תפארת האלה , ותפארת עולם ישארו לכבוד שם המליץ
המנוח הגדול הזה .

משירי תפארת האלה הוֹלִיחַ הממחר חמשה חלקים בחייו ,
והחלק הששי עוזמו בכתיבת יד . וישים רבים עברו בין
הולאת החלק הרביעי לחמישי , יען כי קצרה יד המעורר
להולאת מכספו כי אול מכליו . עד קס והתעודד הגניד
המהולל והחסר ר' ראובן גומפערץ שי' (כעת פרנס ומנהיג
דקהלתנו ברלין) , והתנדב לתת סך מסויים להדפסת
חלק החמישי , ולקחת מכסף הכנסה להולאת החלק הששי
ואחרי כן יותן כל כסף ההכנסה לעונת המעורר . כן חשב
הגדיד המעיב ; אך לא עלתה לו מעשנתו , כי הכסף הוול
במחברת החמישי , ועד הששי לא בא . —

שירי תפארת האלה נעתקו ללשון אשכנזי מנן העונות
הנכבד ו"ל , איש משכיל ויקר רוח ר' בנחש יל"ו , וגם
נדפסו . ראוי עמים ויהללו אותם , וישתוממו על רוממות
עשתונות המעורר , על כח דמיונו אשר עלה כלות אש
אכלת , ועל יראת אלהי אמת הנשקפה על פני כל אמריו ,
ותנו כבוד לשמו , ויאמרו עליו : איש קדוש הוא זה
המדבר אלינו . — —

אלה דגלי הכמיה והשירים והמוסר אשר נגעו מלב איש
זדיק תמים , חכם נגון ומליץ הגדול ר' נפתלי רודריץ
וויז' ו"ל / מבלעדי מכתב חממתו הנמלאים בכתיבת יד ביד
יורשין . עד עולם חקיק יהי' זכרונו בלב כל שוחרי לשוננו
הקדושה והמסולאה , ונלכות כל אהבי חמה ויראה
האמתית

האמתית • וגם המעשים המתלוננים עליו צחיו / עתה יחד
 כלם יבידו עליו לזקתו וחכמתו / וכי הוא היה אחד מגדולי
 ישראל אשר כימיו / ויקר יהי' גם בדורות הבאים אחריו •
 הוא היה חובב אלהים וקורטו מכל מעמקי לבו / ואין לו
 בעולם הזה שמחה גדולה משמחת דבר אלהים וקורטו / אך
 בה היה חשקו וכל מנחת פניו / גם הון ועושר בון יבנו לו /
 באון ושררה לא חסד / אך תורה ויראת ה' הייתה חוליו •
 מנעוריו מעת שנת אביו בקאפענהאגער הקנהב הוא
 ז"ל בעיניו בה"כ במנהג אחינו הספרדים / וגם הוא לבחור
 לו מנעמם בל"הק בתפלתו לאל ב"ה • אך בכל זאת הם מאד
 על כבוד הכריות / ובהיותו בברלין לא הרחיק את נפשו
 ממנהג העיר הזאת / כי אמר / כן אחרת חלילה כלענב
 להם / וכמקבאה לאמר : חכמתי יותר מכם • וזה דרכו
 קמיד / כל עוד הוא השכיל והחכים כן השפיל את רוחו •
 גם נגדיו ומלכוסיו היו כנגדי אחד האדם / ולא נודע בהם
 גדלו ומעלת תורתו וחכמתו • *

בכל התלחות אשר עזרו עליו לא התלונן על קשי יומו /
 אכן בעת בה' כבן נשען על אהבת אבותיו / ויהי כי חזק עליו
 העלב וישב ודרש בספרים הקדושים וישמח בהם / ורוח לו •
 וכאשר מלא באור נכון על אחד מכתובי המקרא' / או
 מאמר אחד ממאמרי חז"ל אשר העמיק לדעת סודו / או
 בשמחתו לא התערב זר / ויבן למלך ורוונים עשהק לו /
 ויאמר

* זה דרכם בכל לרוב המון עם / בשמעם שמע אדם
 גדול בחכמה ובמעלה / או בקראתם ספריו ויראו כי
 באצל עליו רוח חכמה ודעת / אז חפזים ומשתוקקים
 לראות פניו / ויהי כראותם אותו כאחד אדם בלי שני
 מלכוסיו או בתאר פניו / ויבן בעיניהם / ויתנו
 מנרעת בכבוד שמו •

ויהמר מאת ה' היכה לי זאת, נפלאות לא תעשה יידי
 אדם. בלתי בשנת חקמ'ה כאשר מתה עליו אשתו ז"ל אשת
 נעוריו אשר נפשו קשורה בנפשה, ויפלו פניו מאד, וילך
 שחוח ודומם ימים רבים, את פני עדת ילודי אשה ברח, /
 ממנחמים התרחק, / ותשתכך נפשו בחיק יגון ובכי, עד
 אשר נתן לו ה' מרפא בלבו וסקוי לעצמותיו, וירחץ את
 בשרו בדמעותיו וישב אל ה' ויקדשהו.

כשמונה ושבעים שנה לחיי הדריק הזה ויקרנו ימי נפתי
 למות, וה' אמר לו: רב לך שנת בעשך הנכה, רבת
 שבעה נפשך היגון והתמרורים בחיי שפל הלו. עלה אלי
 השמימה וקלור ברכה פרי לדקותיך אשר שם בעמל ובדמעה
 זרעת, בוא בנה ותשבע בנעימותי סלה. אך למען הראות
 ליושבי חלד, כי יש גמול לפועלי דרך ורב עונ זמון להם
 בחיי עד, לכן עודך עלי ארץ ארץך בישע אלהים, מבוס
 ישועות תטעם גם שמה ברגעי חייד האחרונים, עד תבא
 למשכן אלוה ותסתפח בימיני נח. ויהי בשנת חקמ'ר
 כאשר השיא אחת מבנותיו לאיש חמודות ה"ה הכנס הרופא
מאיר בהאמבורג, וילך הוא ובניו ובנותיו עמו לעיר
 הזאת לשמוח ביום חתונת בתו ושמחת לב, ויחרדו נכבדי
 הקריה לקראתו, ויקבלוהו בשמחה ובכבוד גדול. ויפגעו
 בו לאמר: שנה אחת, היה לנו לאב ולכבד והטננו לך,
 ויחזקו גם חתנו ובתו בכנף בנדו לאמר, אל תעזוב אותנו,
 ויעתר להם ויחל לשנת בהאמבורג. גם בטרם נסע
 מברלין רבים מאוהבי חכמה אשר ידעו יקר ערך איש
 הגדול הזה באו לביטו לבקרו ולראות פניו עוד הפעם, כי
 ידעו כי לא ישוב להם עוד. וירע בלגס מאוד על הפרד
 לדיק וחכם זה מבין חומות קרייתם, אך לא יכלו עוד השיבו
 ממחשבתו, ויחבוקו וינשקו באחרונה, ודמעותיהם על
 לחייהם. — ויחי ר' הירץ וויזל ז"ל בהאמבורג
 כשבעה ושמנה ירחים בהשקט ומנוחה, ולא חסר לו
 מחומה. — אך אלהים צוה עליו לעלות השמימה, להביאו

[רעא]

בסוד חכמים ונבונים הבאים לחיות נכועס פני אלה ולהשקחות
לפניו בהדרת קדשו • ויהי בעשרים ושנים לחודש אדר
שני תקס"ה ויבוג וימת הדיק אחרי מעט ימי חולי / ותשב
נפשו אל לור חנה להסתופק במחסה ואל עליון • ויקברוהו
אנשי האמנונה בכבוד גדול ויספדו עליו הוי אדון הוי הודו !
זכרונו לגברת ולקפארת עולם !

רעיונות

הנאום על פני כל חלוצי משכון — יאמר משל
הקדמוני — איש הישר בעיניו יאספה אליו הניחה / עד
תחבר נס לבושים ונקלים • לו יאלפו בעלי גאה ארחוקיה /
לעשות כמות / ולא יבנו את דכא ושפל רוח / ולא יבנו
לדבר עמו ולבוא במקלותיו • —

כאשר שאל דיאניזיום את החכם אפלטון : מדוע ילכו
החכמים לבקר פני הנגידים / והם לא יבואו אליהם ? ענה
ואמר אפלטון : החכמים יודעים לערוך ערך הנגידות /
אכן הנגידים אינם יודעים לערוך ערך החכמה • —

שלשה המה נפלאו מחני וארבעה לא ידעתי : מרבה הון
ואוצר ולא אכל בטובה / ואיש בער המתגאה ומתהלל בין
חברות נבונים / וגבר נענה ויחלש מנוער המאריך ימים /
וירא וקצר לב מסבול צרותיו כי יאמץ לבנו לאחד נפשו
לדעת • —

התנצלות

שאלו נא פנינו / קוראנו היקרים ! כי לא נמרמ
 במחברת הזאת עניינים אשר הואלנו בשתי המחברות
 הראשונות (ואשר נדעתנו לנומרים) כמו קונטרס נמצא
 ודומיו / הנה למען הפיק רצון החכמים וסופרים / אשר
 שלחו לנו מחדש מכתבי חכמה ודעת לשומם במאסף /
 ולמען שאת פניהם ולתת כבוד לשמם בזמן היותר מוקדם /
 העתקנו ענייניהם עתה / עד כי קלרה היריעה מהכיל נמר
 עניינים הנ"ל • אכן ננטיח להשלים החסרון במחברות
 הנאות אי"ה •

דברי המאספים •

ראט זעהר געטראַפֿענע בילדניס מהרב המח"ה
 המפורסם המנוח מהר"ר צבי הירש זצ"ל אב"ד דק"ק
 ברלין / פֿאן העררן אברהםאמסזאהן געטאטען /
 מיט / מין דער גרעסע מיינעט פֿאַלֿיט / 16 גראַטען
 קוראנט / צו האבען מין העררן יאקאבים קונסט
 אונד ביכער האנדלונג אללהיר •